

УДК 347.124

ОКРЕМІ ПИТАННЯ ПРОТИДІЇ ЗЛОВЖИВАННЮ СУБ'ЄКТИВНИМ ЦИВІЛЬНИМ ПРАВОМ У ВІДНОСИНАХ БАНКІВСЬКОГО КРЕДИТУВАННЯ

SOME ISSUES OF COUNTERACTION TO THE ABUSE OF RIGHT IN THE RELATIONS OF BANK LENDING

Хомич В.В.,

*аспірант відділу проблем цивільного, трудового та підприємницького права
Інституту держави і права імені В.М. Корецького
Національної академії наук України*

У статті аналізуються окремі питання протидії зловживанню правом у відносинах банківського кредитування. Зокрема, автором виокремлено удосконалення чинного законодавства шляхом внесення відповідних змін та доповнень, а також узагальнення судової практики як найбільш поширених методів боротьби з означеним протиправним діянням. Крім того, обґрунтовано власні пропозиції щодо поліпшення протидії зловживанню правом у відносинах банківського кредитування.

Ключові слова: зловживання правом, методи протидії зловживанню правом, удосконалення законодавства, узагальнення судової практики, відносини банківського кредитування.

В статье анализируются некоторые вопросы противодействия злоупотреблению правом в отношениях банковского кредитования. В частности, автором выделяются усовершенствование действующего законодательства путем внесения изменений и дополнений, а также обобщение судебной практики в качестве наиболее распространенных методов борьбы с рассматриваемым противоправным деянием. Кроме того, обоснованы собственные предложения по улучшению противодействия злоупотреблению правом в отношениях банковского кредитования.

Ключевые слова: злоупотребление правом, методы противодействия злоупотреблению правом, усовершенствование законодательства, обобщение судебной практики, отношения банковского кредитования.

The article investigates some issues of counteraction to the abuse of right in the relations of bank lending. In particular, author distinguishes the most popular methods of counteraction to the one such as improving of current legislation by making appropriate amendments and generalization of judicial practice. Besides that it was proposed own suggestions regarding improvement of counteraction to the abuse of right in the relations of bank lending.

Key words: abuse of right, methods of counteraction to the abuse of right, improvement of current legislation, generalization of judicial practice, relations of bank lending.

Актуальність теми. Досліджуючи правову природу зловживання суб'єктивним цивільним правом в цілому та його особливості у відносинах банківського кредитування зокрема, постає питання про способи протидії цьому протиправному явищу. Безумовно, вивчення відповідного понятійно-категоріального апарату є важливим, однак завдяки виключно цьому неможливе подолання зловживання правом на практиці.

Дослідженню зловживання цивільним правом у відносинах банківського кредитування було приділено лише декілька робіт (С.Д. Радченко, Є.А. Павлодський, А. Гурський, С.В. Глібо). Водночас методи протидії зловживанню правом у вказаних відносинах залишились поза увагою вказаних цивілістів. Єдиною роботою, в якій робиться спроба дослідити саме методи протидії зловживан-

ню правом в цілому, є монографія російського цивіліста В.Л. Вольсона «Протидія зловживанню правом в російському цивільному законодавстві».

Як наслідок, метою статті є виокремлення та дослідження існуючих методів протидії зловживанню правом у відносинах банківського кредитування.

Виклад основного матеріалу. Проаналізувавши чималий масив судової практики по зловживанню правом у відносинах банківського кредитування, можна виділити декілька найбільш поширеніших методів боротьби з означеним протиправним діянням. Такими методами, зокрема, є:

- 1) удосконалення чинного законодавства шляхом внесення відповідних змін та доповнень;
- 2) узагальнення судової практики.

Розглянемо кожен із зазначених способів протидії зловживанню правом більш детально.

Як нами вже неодноразово зверталася увага у попередніх дослідженнях, чи не однією із найпоширеніших форм зловживання правом у відносинах банківського кредитування є звернення позичальника до суду з позовом про визнання недійсним кредитного договору, укладеного між ним та кредитодавцем (банком).

Так, у справі № 2608/6846/12 суд відмовив ОСОБА_1 у задоволенні позову до ПАТ «ПроКредит Банк» про визнання недійсним кредитного договору № 1.32840 від 21.06.2007 р., договору поруки № 1.32840-ДП1 від 21.06.2007 р. та договору № 109312-134 від 21.06.2007 р. про обслуговування поточного рахунку з огляду на наступне. Між позивачем та відповідачем був укладений кредитний договір № 1.32840 від 21.06.2007 р. про надання грошових коштів в сумі 7000 доларів США на строк користування 36 місяців з відсотковою ставкою 21% річних, договір № 109312-134 про обслуговування поточного рахунку від 21.06.2007 р. Також було укладено договір поруки № 1.32840-ДП1 від 21.06.2007 р. з ОСОБА_2. В обґрунтування своїх вимог позивачем було зазначено, що при підписанні кредитного договору № 1.32840 від 21.06.2007 р. відповідачем було порушено її права, а сам договір не відповідає законодавству України, зокрема, ст. ст. 1, 18, 21 Закону України «Про захист прав споживачів», ст. 65 Сімейного кодексу України, ст. 6 Закону України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг», ст. 230 Цивільного кодексу України (далі – ЦК України). Однак, як вбачається з матеріалів справи та встановлено судом під час розгляду справи, позивач сплачував кредит майже п'ять років і лише після порушення ним умов кредитного договору, що виявилось у виникненні заборгованості перед відповідачем, дійшов висновку, що банк порушив його права, укладаючи спірний договір. Як наслідок, суд прийшов до висновку, що шляхом визнання кредитного договору недійсним відбувається не захист цивільного права позивача, а його ухилення від відповідальності, що за своєю правовою природою є зловживанням позивачем своїм правом [1].

Вважаємо, що суд правильно відмовив ОСОБА_1 у задоволенні вказаного позову, оскільки, дійсно, аналіз матеріалів справи вказує на те, що позивач звернувся до суду з метою застосування реституції до відносин, які виникли між ним та кредитодавцем, а не в зв'язку з невідповідністю змісту оспорюваних договорів вимогам чинного законодавства.

Ст. 627 ЦК України передбачено, що відповідно до ст. 6 цього Кодексу, сторони є вільними в укладанні договору, виборі контрагента та визначенні умов договору з урахуванням вимог цього Кодексу, інших актів цивільного законодавства, звичаїв ділового обороту, вимог розумності та справедливості [2]. Тому, укладаючи оспорювані договори, особа усвідомлювала зміст і значення правочину. Вишукування ж позивачем підстав визнання недійсним оспорюваних договорів почалося лише після появи заборгованості перед кредитодавцем.

Збільшення кількості подібних за змістом позовів у судовій практиці по зловживанню правом у відносинах банківського кредитування не могло залишитися поза увагою законодавця. Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо виконання господарських зобов'язань» від 02.10.2012 р. [3] було доповнено ЦК України ст. 1057¹. Відповідно до вказаної статті ЦК України, у разі визнання недійсним кредитного договору суд за заявою сторони в обов'язковому порядку застосовує наслідки недійсності правочину, передбачені ч. 1 ст. 216 цього Кодексу, та визначає грошову суму, яка має бути повернута кредитодавцю.

Як наслідок, на сьогоднішній день звернення правомочної особи до суду з позовом про визнання недійсним

кредитного договору не може бути здійсненим з метою безкоштовного користування позичальником коштами за кредитним договором у випадку визнання його недійсним, оскільки в силу прямої вказівки закону суд наділений повноваженням визначити грошову суму, яка має бути повернута кредитодавцю. За таких умов зловживання суб'єктивним цивільним правом неможливе. Водночас якщо за такого звернення з позовом до суду наявний ще й паралельний розгляд справи про стягнення заборгованості за кредитним договором, то мова може йти не про зловживання матеріальним правом, а виключно про зловживання процесуальним правом, оскільки метою подання позову за таких умов є перешкодження правильному та своєчасному розгляду і вирішенню іншої судової справи.

Таким чином, доповнення законодавцем ЦК України ст. 1057¹ є ефективним засобом боротьби з можливим зловживанням позичальником правом у відносинах банківського кредитування.

Говорячи далі про методи протидії зловживанню правом у відносинах банківського кредитування, необхідно зазначити декілька слів про позовну давність. При цьому зазначені далі висновки будуть актуальними і для зловживання правом в цілому.

Так, у науці цивільного права дискусійним є питання щодо того, чи є звернення банку з позовом про стягнення заборгованості з позичальника в межах строків позовної давності, але в граничний її термін зловживанням правом кредитодавцем.

Зокрема, О.О. Малиновський відносить зазначений випадок до зловживання правом. При цьому вчений, аналізуючи відповідну судову практику, звертає увагу на те, що ситуація цікава тим, що позивач, маючи право на отримання боргу і усвідомлюючи позитивну судову перспективу своєї справи, вирішив отримати максимальну вигоду, завдавши майнову шкоду боржнику шляхом здійснення свого права. Не порушуючи строків позовної давності, він умисно відстрочив момент подачі позову (хоча порушення зобов'язань з боку контрагента було вже очевидним) з тим, щоб збільшити штрафні санкції за прострочення платежу. Бажання позивача зрозуміле: він хотів повернути не отриманий платіж плюс суму, більшу, ніж та, яку можна було б отримати, просто розмістивши даний платіж на банківському рахунку. Зрозуміло, позивач має право подавати позов в будь-який строк з урахуванням вимог позовної давності, але при цьому закон зобов'язує його утриматися від свідомого збільшення штрафної суми. Таким чином, позивач, здійснюючи право, не виконав кореспондуючого даному праву обов'язку, що й дозволило кваліфікувати його дію як зловживання правом [4, с. 18–19].

Іншої думки з цього приводу дотримується С.Д. Радченко, який вважає, що дії, спрямовані на стягнення боргу та відсотків, не можуть визнаватися зловживанням правом [5, с. 187].

Відповідно до ст. 256 ЦК України, позовна давність – це строк, у межах якого особа може звернутися до суду з вимогою про захист свого цивільного права або інтересу. До відносин банківського кредитування застосовується загальна позовна давність тривалістю у три роки (ч. 1 ст. 257 ЦК України). Виключення становлять вимоги щодо стягнення неустойки (штрафу, пені), відносно яких встановлюється спеціальна позовна давність строком в один рік (п. 1 ч. 2 ст. 258 ЦК України). Крім того, важливим в аспекті нашого дослідження є положення ст. 266 ЦК України, відповідно до якої зі впливом позовної давності до основної вимоги вважається, що позовна давність спливла і до додаткової вимоги (стягнення неустойки, накладення стягнення на заставлене майно тощо).

Таким чином, особа вправі звернутися за захистом свого цивільного права чи інтересу в будь-який час у межах строку позовної давності. В цьому аспекті позовна давність і буде тим засобом протидії зловживанню пра-

вом у відносинах банківського кредитування, яке могло б виникнути за відсутності нормативного встановлення граничних строків звернення суб'єкта цивільних правовідносин за захистом свого права чи інтересу. Крім того, унеможлиблюється стягнення за додатковими вимогами зі впливом позовної давності до основної вимоги, що особливо актуально для відносин банківського кредитування.

Водночас, якщо говорити про застосування позовної давності до вимог, не пов'язаних із стягненням заборгованості за кредитним договором, то тут зловживання правом може мати місце і в межах цих строків. Зокрема, позичальник, уклавши кредитний договір з банком, може два роки сумлінно його виконувати, а потім, не маючи можливості сплачувати заборгованість за цим договором в подальшому, почати вишукувати підстави для звернення до суду з позовом про визнання його недійсним.

Враховуючи вищевикладене, можна зробити висновок про те, що удосконалення чинного законодавства шляхом внесення відповідних змін та доповнень є ефективним методом боротьби зі зловживанням правом у відносинах банківського кредитування. Ст. 13 ЦК України, будучи відкритою клаузулою, охоплює безліч випадків можливих зловживань правом суб'єктом цивільних правовідносин. Водночас ті часто виникаючі у судовій практиці проблемні питання стимулюють їх правове врегулювання, що виключає в подальшому можливість зловживання правом.

Не менш важливим кроком до подолання зловживання правом у відносинах банківського кредитування є узагальнення судової практики. Проліструємо його системне значення на наступному прикладі.

Так, у справі № 2-44/11 судом було задоволено позов ОСОБА_1 до ОСОБА_2, Публічного акціонерного товариства комерційного банку «Приватбанк», третя особа ОСОБА_3 про визнання кредитних договорів та договорів про іпотечний кредит недійсними. Однією із підстав задоволення позову було те, що наявність у спірному кредитному договорі положень щодо розрахунків за грошовими зобов'язаннями між позивачем та відповідачем в доларах США за відсутності у сторін індивідуальної ліцензії на використання готівкової іноземної валюти на території України як засобу платежу та використання відповідачем долару США як засобу платежу за кредитним договором суперечить приписам ст. 99 Конституції України, ст. 524 Цивільного кодексу України, ст. 3 Декрету Кабінету Міністрів України «Про систему валютного регулювання і валютного контролю», ст. 35 Закону України «Про Національний банк України». Умови кредитного договору є несправедливими, так як всупереч принципу добросовісності його наслідком є істотний дисбаланс договірних прав та обов'язків на шкоду відповідача, споживача кредитних послуг. Несправедливими є, зокрема, умови кредитного договору в частині надання кредиту в доларах США, що передбачає, згідно умов кредитного договору, погашення кредиту та сплату відсотків за користування кредитом у доларах США, що є способом зловживання правом, коли всі ризики знецінення національної валюти України шляхом порушення вимог закону позивач перекладає, як суб'єкт підприємницької (господарської) діяльності, виключно на відповідача – позичальника за кредитним договором та споживача кредитних послуг, що є грубим порушенням ч. 3 ст. 13 ЦК України [6].

Вважаємо, що у вказаному випадку із судової практики відсутнє зловживання правом кредитодавцем, оскільки у цивільних правовідносинах діє принцип свободи договору (ст. 627 ЦК України). Навпаки, саме позичальник в частині оскарження надання кредиту у валюті та за відсутності у банку індивідуальної ліцензії Національного банку України на здійснення операцій щодо надання та одержання резидентами кредитів у іноземній валюті є суб'єктом цивільних правовідносин, який зловживає своїм правом.

Як наслідок, враховуючи неоднакове застосування судами положень чинного законодавства у кредитних відносинах, Пленум Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ у своїй Постанові «Про практику застосування судами законодавства при вирішенні спорів, що виникають із кредитних правовідносин» від 30.03.2012 р. за № 5 [7] звернув увагу на наступне.

Згідно зі ст. 99 Конституції України, грошовою одиницею України є гривня. Вказана стаття визначає правовий статус гривні, але не встановлює сферу її обігу, а ст. 192 ЦК передбачено, що іноземна валюта може використовуватися в Україні у випадках і в порядку, встановлених законом. Отже, банк як фінансова установа, отримавши у встановленому законом порядку (ст. 19, 47 Закону України «Про банки і банківську діяльність») банківську та генеральну ліцензії на здійснення валютних операцій або письмовий дозвіл на здійснення операцій із валютними цінностями, який до переоформлення Національним банком України відповідних ліцензій на виконання вимог пункту 1 розділу II Закону України від 15 лютого 2011 р. № 3024-VI «Про внесення змін до деяких законів України щодо регулювання діяльності банків» є генеральною ліцензією на здійснення валютних операцій, має право здійснювати операції з надання кредитів у іноземній валюті (п. 2 ст. 5 Декрету про валютне регулювання). При цьому щодо вимог підпункту «в» п. 4 ст. 5 цього Декрету, який передбачає наявність індивідуальної ліцензії Національного банку України на здійснення операцій щодо надання та одержання резидентами кредитів у іноземній валюті, якщо терміни і суми таких кредитів перевищують встановлені законодавством межі, то, оскільки на цей час законодавством України не встановлено термінів і сум кредитів у іноземній валюті як критеріїв їх віднесення до сфери дії режиму індивідуального ліцензування, ця норма не може застосовуватись судами. Тому у зв'язку з наведеним суди повинні виходити з того, що надання та одержання кредиту в іноземній валюті, сплата процентів за таким кредитом не потребують наявності індивідуальної ліцензії на використання іноземної валюти на території України як засобу платежу у жодній зі сторін кредитного договору (п. п. 10, 11 Постанови) [7].

Таким чином, узагальнення судової практики застосування судами законодавства при вирішенні спорів, що виникають із кредитних правовідносин, також є одним із дієвих методів боротьби зі зловживанням правом. Правова позиція Пленуму Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ щодо оцінки кредитних договорів, наданих у валюті, та (чи) за відсутності у банку індивідуальної ліцензії Національного банку України на здійснення операцій щодо надання та одержання резидентами кредитів у іноземній валюті, сприяє однаково вирішенню судами таких категорій справ. Як наслідок, унеможлиблюється задоволення на цих підставах позовних вимог суб'єктів цивільних правовідносин, які, зловживаючи своїми правами, звертаються до суду з метою визнання недійсними договорів кредиту.

Водночас не всі питання, пов'язані зі зловживанням правом суб'єктами відносин банківського кредитування, знайшли своє вирішення шляхом внесення відповідних змін чи доповнень до чинного законодавства або через узагальнення судової практики.

Так, у справі № 2003/2-58/2011 суд частково задовольнив позов ОСОБА_1 до публічного акціонерного товариства комерційний банк «Приватбанк» про перерахунок процентної ставки за кредитним договором, скасування нарахованих процентів та штрафних санкцій, зняття накладеного арешту на майно та відшкодування моральної шкоди з огляду на наступне. 25 липня 2007 р. ОСОБА_1 та публічне акціонерне товариство комерційний банк «Приватбанк» уклали кредитний договір № НАУАА55720002, відповідно до якого позивач отримав кредит у сумі 75

818,95 грн. для придбання автомобіля з обов'язком сплачувати щомісячно за користування кредитом 1,34%. В цей же день між позивачем та відповідачем, в рахунок забезпечення укладеного між ними кредитного договору, був укладений і договір застави, за яким ОСОБА_1 передавав банку у заставу автомобіль «DAEWO NEXIA» державний номер НОМЕР_1. З моменту укладення кредитного договору позивачем жодного разу не були допущені затримки з погашення кредиту. Однак 10.05.2009 р. при сплаті суми кредиту та відсотків по ньому в відділенні банку йому повідомили, що з 01.02.2009 р. йому підвищена відсоткова ставка до 2,29%. Враховуючи, що письмового повідомлення від банку про конкретні причини і обставини, що призвели до прийняття такого рішення, а також обґрунтування запропонованої відсоткової ставки він не отримував, направив до банку лист з проханням надати йому інформацію щодо порушення умов укладеного між ними кредитного договору. Однак відповіді на свої вимоги він так і не отримав. В зв'язку з цим у нього виникла прострочена заборгованість за кредитним договором. 15 травня 2009 р. йому зателефонував співробітник банку з вимогою погасити прострочену заборгованість або повернути заставне майно, тобто автомобіль, для його подальшої реалізації. Так як на той момент коштів на погашення заборгованості в нього не було, то 22.05.2009 р. він добровільно, на підставі довіреності ВС №395481, передав автомобіль «DAEWO NEXIA» представнику банку. В подальшому він неодноразово звертався у відділення банку з питанням, чи реалізоване заставне майно і чи погашені штрафні санкції, але відповіді так і не отримав. 20 березня 2010 р. він отримав листа, в якому повідомлялося, що автомобіль реалізовано за 42 500 грн. і при цьому йому необхідно сплатити ще 51 473,62 грн. Як було з'ясовано судом, тільки 04.01.2010 р. зазначений автомобіль був виставлений на продаж і 02.03.2010 р. реалізований за вартістю 42 500 грн. Суд частково задовольнив позов. Зокрема, рішенням суду зобов'язано публічне акціонерне товариство комерційний банк «Приватбанк» здійснити перерахунок простроченої заборгованості без урахування відсотків та пені за період з 22.05.2009 р. по 02.03.2010 р. В обґрунтування прийнятого рішенням судом було зазначено, що 22.05.2009 р. позивач по справі, відповідно до довіреності, передав зазначений автомобіль представникам «Приватбанку» для його подальшої реалізації в рахунок погашення заборгованості за кредитним договором. Однак протягом тривалого часу – більше семи місяців – банк не приймав ніяких мір для своєчасної реалізації предмета застави, покриття росту заборгованості, що розцінюється судом як зловживання своїми правами з метою утворення великого боргу шляхом нарахування процентів та штрафних санкцій з метою власного збагачення, що направлено на завдання шкоди клієнту, є порушенням умов договору, якими передбачено задоволення вимог за рахунок предмета застави та зловживання своїми правами [8].

Аналізуючи зміст подібних судових рішень, необхідно сказати декілька слів про порядок звернення стягнення на заставне майно та його наступну реалізацію. Зазначе-

ні відносини регулюються нормами ЦК України, Закону України «Про заставу» [9], Закону України «Про іпотеку» [10], Закону України «Про виконавче провадження» [11], Закону України «Про оцінку майна, майнових прав та професійну оціночну діяльність в Україні» [12], Постанови КМУ України «Про затвердження Положення про порядок проведення аукціонів (публічних торгів) з реалізації заставленого майна» [13] та ін. Водночас аналіз положень вказаних нормативно-правових актів дає підстави зробити висновок про те, що значна увага законодавцем приділена врегулюванню саме примусового звернення стягнення на заставне майно. І якщо щодо примусового звернення стягнення на заставне майно встановлюються чіткі строки вчинення окремих дій в межах даної процедури (від звернення до суду з позовом про звернення стягнення на заставне майно чи вчинення виконавчого напису нотаріусом до реалізації заставного майна на прилюдних торгах), то ситуація з добровільним наданням заставного майна для подальшої реалізації дещо інша. Зокрема, як і у розглянутому випадку судової практики, якщо порядок добровільного звернення стягнення на заставне майно не врегульований у договорі, то може пройти тривалий строк від отримання банком автомобіля за довіреністю для подальшої реалізації до його фактичної реалізації, що негативно відобразиться на заборгованості позичальника перед кредитором. Тому доцільно більш детально регламентувати порядок добровільного звернення стягнення на заставне майно з вказівкою на конкретні строки, в межах яких мають бути здійснені окремі стадії даної процедури. При цьому там, де встановлення конкретних строків неможливе в силу об'єктивних причин, доцільно говорити про розумний строк.

Таким чином, безумовно, у розглядуваній судовій справі при прийнятті банком мір по реалізації заставного майна не було дотримано вимог розумності, однак виключно на цій підставі не можна визнавати дії кредитодавця зловживанням правом. Більше того, позбавлення банку права на отримання відсотків за користування позичальником кредитом, штрафних санкцій за невиконання зобов'язань за кредитним договором позичальником з моменту отримання ним майна за довіреністю для подальшої реалізації є не лише явним цивільним правопорушенням, а й недотриманням принципу справедливості. Чинне законодавство не встановлює, що передача заставного майна кредитодавцю для його подальшої реалізації є тим юридичним фактом, на підставі якого припиняється нарахування відсотків за користування кредитом, штрафних санкцій.

Висновки. Отже, удосконалення чинного законодавства шляхом внесення відповідних змін та доповнень, узагальнення відповідної судової практики є ефективними методами протидії зловживанню правом у відносинах банківського кредитування. Саме законодавець повинен реагувати на часті випадки зловживань правом, а Вищий спеціалізований суд України з розгляду цивільних і кримінальних справ, в свою чергу, – забезпечувати однакове застосування відповідних положень чинного законодавства шляхом узагальнення судової практики.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Рішення Святошинського районного суду м. Київ від 18 липня 2012 р., винесене у справі № 2608/6846/12 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/25428489>.
2. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 р. (зі змінами та доповненнями) // Офіційний вісник України. – 2003. – № 11. – Ст. 461.
3. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо виконання господарських зобов'язань» від 2 жовтня 2012 р. (зі змінами та доповненнями) // Офіційний вісник України. – 2012. – № 85. – Ст. 3429.
4. Малиновский А.А. Злоупотребление правом в экономической сфере: проблемы квалификации / А.А. Малиновский // Право и экономика. – 2007. – № 9. – С. 15–19.
5. Радченко С.Д. Злоупотребление правом в гражданском праве России / С.Д. Радченко. – М. : Волтерс Клувер, 2010. – 224 с.
6. Рішення Запорізького районного суду Запорізької області від 15 квітня 2011 р., винесене у справі № 2-44/11 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/14959860>.
7. Про практику застосування судами законодавства при вирішенні спорів, що виникають із кредитних правовідносин : Постанова Пленуму Верховного Суду України від 30 березня 2012 р. № 5 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/V0005740-12>.

8. Рішення Близнюківського районного суду Харківської області від 18 квітня 2011 р., винесене у справі № 2003/2-58/2011 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/15215482>.
9. Закон України «Про заставу» від 2 жовтня 1992 р. (зі змінами та доповненнями) // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 47. – Ст. 642.
10. Закон України «Про іпотеку» від 5 червня 2003 р. (зі змінами та доповненнями) // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 38. – Ст. 313.
11. Закон України «Про виконавче провадження» від 21 квітня 1999 р. (зі змінами та доповненнями) // Відомості Верховної Ради України. – 1999. – № 24. – Ст. 207.
12. Закон України «Про оцінку майна, майнових прав та професійну оціночну діяльність в Україні» від 12 липня 2001 р. (зі змінами та доповненнями) // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 47. – Ст. 251.
13. Постанова КМУ України «Про затвердження Положення про порядок проведення аукціонів (публічних торгів) з реалізації заставленого майна» від 2 грудня 1997 р. № 1448 (зі змінами та доповненнями) // Офіційний вісник України. – 1998. – № 2. – Ст. 50.